

Conf. univ. dr. Marieta Safta

Facultatea de Drept,
Universitatea „Titu Maiorescu” din București

Justiția constituțională în Uniunea Europeană

Legislație, jurisprudență și doctrină

Note de curs

Editura
Stamangiu
2022

cu atât mai mult în ipoteza în care legislația națională a fost declarată conformă Constituției de către instanța constituțională națională prin prisma dispozițiilor art. 148 din Constituție».

Fără a intra într-o analiză de texte, polemici și aprecieri categorice, credem că problematica în privința României nu este minoră, întrucât relevă dificultăți în raporturile pe orizontală între CCR și instanțele de judecată în privința interpretării și aplicării dreptului UE, dublată de clasicul conflict de autoritate pe verticală, între instanțele constituționale. Că există o problemă în acest sistem de relații și o dificultate în a aplica deopotrivă decizia CCR și a CJUE mai sus menționate, o confirmă faptul că, urmare deciziei CCR, instanțe judecătorești din România s-au adresat din nou CJUE cu întrebări preliminare. Este necesară o limpezire și coordonare – poate chiar o intervenție legislativă.

În orice caz, în absența unei asemenea intervenții, **în cea mai recentă hotărâre prin care s-a pronunțat asupra unor trimiteri preliminare ale instanțelor române, Curtea de Justiție a subliniat apăsător supremația dreptului UE și a realizat, totodată, o foarte tranșantă delimitare de competențe și precizare de raporturi juridice între curțile constituționale și CJUE.**

Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 22 februarie 2022

„Trimitere preliminară – Stat de drept – Independența justiției – Art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE – Art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Supremația dreptului Uniunii – Lipsa abilitării unei instanțe naționale de a examina conformitatea cu dreptul Uniunii a unei legislații naționale considerate conformă cu constituția de către curtea constituțională a statului membru în cauză – Cercetări disciplinare”

în cauza C-430/21, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul art. 267 TFUE de Curtea de Apel Craiova (România), prin decizia din 7 iulie 2021, primită de Curte la 14 iulie 2021

(...) Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

33. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE

coroborat cu art. 2 TUE și cu art. 47 din cartă trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări sau unei practici naționale în virtutea căreia instanțele de drept comun ale unui stat membru nu au abilitatea să examineze compatibilitatea cu dreptul Uniunii a unei legislații naționale pe care curtea constituțională a acestui stat membru a constatat-o ca fiind conformă cu o dispoziție constituțională națională care impune respectarea principiului supremației dreptului Uniunii. (...)

38. În ceea ce privește raporturile dintre instanțele de drept comun și curtea constituțională a unui stat membru, care constituie obiectul primei întrebări, trebuie amintit că, deși organizarea justiției în statele membre, inclusiv instituirea, compunerea și funcționarea unei curți constituționale, intră în competența acestora din urmă, totuși, în exercitarea acestei competențe, statele membre sunt ținute să respecte obligațiile care decurg pentru ele din dreptul Uniunii, în special din art. 2 și art. 19 TUE [a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 iunie 2019, *Comisia/Polonia* (Independența Curții Supreme), C-619/18, EU:C:2019:531, pct. 52, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 216].

39. Referitor la obligațiile care decurg din art. 19 TUE, trebuie subliniat că această dispoziție, care concretizează valoarea statului de drept afirmată la art. 2 TUE, încredințează instanțelor naționale și Curții sarcina de a garanta deplina aplicare a dreptului Uniunii în toate statele membre, precum și protecția jurisdicțională pe care dreptul menționat o conferă justițiabililor [Hotărârea din 24 iunie 2019, *Comisia/Polonia* (Independența Curții Supreme), C-619/18, EU:C:2019:531, pct. 47, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 217].

40. Potrivit unei jurisprudențe consacrate, pentru ca această protecție să fie garantată, orice stat membru trebuie, în temeiul art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE, să se asigure că autoritățile care, în calitate de „instanță” în sensul definit de dreptul Uniunii, sunt chemate să se pronunțe cu privire la chestiuni legate de aplicarea sau de interpretarea acestui drept și care fac parte astfel din sistemul său de căi de atac în domeniile reglementate de dreptul Uniunii îndeplinesc cerințele unei protecții jurisdicționale efective, printre care, în special, cea de independență (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 220 și 221, precum și jurisprudența citată).

41. Cerința de independență a instanțelor, care decurge din art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE, cuprinde două aspecte. Primul aspect, de ordin extern, presupune ca autoritatea respectivă să își exercite funcțiile în deplină autonomie, fără a fi supusă niciunei legături ierarhice sau de subordonare față de nimeni și fără să primească dispoziții sau instrucțiuni, indiferent de originea lor, fiind astfel protejată de intervenții sau de presiuni exterioare susceptibile să aducă atingere independenței de judecată a membrilor săi și să le influențeze deciziile. Al doilea aspect, de ordin intern, este legat de noțiunea de imparțialitate și vizează echidistanța față de părțile în litigiu și de interesele fiecăreia dintre ele din perspectiva obiectului acestuia. Acest din urmă aspect impune respectarea obiectivității și lipsa oricărui interes în soluționarea litigiului în afară de stricta aplicare a normei de drept [a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 iunie 2019, *Comisia/Polonia (Independența Curții Supreme)*, C-619/18, EU:C:2019:531, pct. 72 și 73, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 224].

42. Conform principiului separației puterilor ce caracterizează funcționarea unui stat de drept, independența instanțelor trebuie în special să fie garantată față de puterile legislativă și executivă [Hotărârea din 19 noiembrie 2019, *A. K. și alții (Independența Camerei disciplinare a Curții Supreme)*, C-585/18, C-624/18 și C-625/18, EU:C:2019:982, pct. 124, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 228].

43. Or, similar celor amintite la pct. 38 din prezenta hotărâre referitor la organizarea justiției, nici art. 2, nici art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE, nici vreo altă dispoziție a dreptului Uniunii nu impun statelor membre un model constituțional precis care să reglementeze raporturile și interacțiunea dintre diferitele puteri statale, în special în ceea ce privește definirea și delimitarea competențelor acestora. Astfel, în temeiul art. 4 alin. (2) TUE, Uniunea respectă identitatea națională a statelor membre, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale. Cu toate acestea, în alegerea modelelor lor constituționale, statele membre sunt ținute să se conformeze, printre altele, cerinței de independență a instanțelor, care decurge din aceste dispoziții ale dreptului Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 229, precum și jurisprudența citată).

44. În aceste condiții, art. 2 și art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE, precum și Decizia nr. 2006/928 nu se opun unei reglementări sau unei

practici naționale potrivit căreia deciziile curții constituționale sunt obligatorii pentru instanțele de drept comun, cu condiția ca dreptul național să garanteze independența respectivei curți constituționale în special față de puterile legislativă și executivă, așa cum este impusă de aceste dispoziții. În schimb, dacă dreptul național nu garantează această independență, dispozițiile menționate ale dreptului Uniunii se opun unei astfel de reglementări sau practici naționale, o asemenea curte constituțională nefiind în măsură să asigure protecția jurisdicțională efectivă impusă de art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 230).

45. Din cele ce precedă rezultă că, sub rezerva exprimată la punctul anterior, art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE nu se opune unei reglementări sau unei practici naționale care prevede că instanțele de drept comun ale unui stat membru sunt ținute, în temeiul dreptului constituțional național, să respecte o decizie a curții constituționale a acestui stat membru prin care o legislație națională este constatată ca fiind conformă cu constituția statului membru respectiv.

46. Situația nu poate fi însă aceeași atunci când aplicarea unei astfel de reglementări sau a unei astfel de practici implică excluderea oricărei competențe a acestor instanțe de drept comun de a aprecia compatibilitatea cu dreptul Uniunii a unei legislații naționale pe care curtea constituțională a acestui stat membru a considerat-o conformă cu o dispoziție constituțională națională care prevede supremația dreptului Uniunii.

47. Astfel, în jurisprudența sa constantă referitoare la Tratatul CEE, Curtea a statuat că, spre deosebire de tratatele internaționale obișnuite, tratatele comunitare au instituit o nouă ordine juridică proprie, integrată în sistemul juridic al statelor membre în momentul intrării în vigoare a tratatelor și care este obligatorie pentru instanțele lor. Statele membre și-au limitat, în favoarea acestei noi ordini juridice dotate cu instituții proprii și ale cărei subiecte sunt nu numai statele membre, ci și resortisanții lor, în domeniile definite de tratate, drepturile lor suverane (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 februarie 1963, *van Gend & Loos*, 26/62, EU:C:1963:1, p. 23, Hotărârea din 15 iulie 1964, *Costa*, 6/64, EU:C:1964:66, p. 1158 și 1159, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 245).

48. Astfel, în Hotărârea din 15 iulie 1964, *Costa* (6/64, EU:C:1964:66, p. 1158-1160), Curtea a constatat că instituirea prin Tratatul CEE a unei

ordini juridice proprii, acceptată de statele membre pe bază de reciprocitate, are drept corolar imposibilitatea statelor menționate de a face să prevaleze, împotriva acestei ordini juridice, o măsură unilaterală ulterioară sau de a opune dreptului născut din Tratatul CEE norme de drept național, indiferent de natura acestora, altfel existând riscul ca acest drept să își piardă caracterul comunitar și ca fundamentul juridic al Comunității înseși să fie repus în discuție. În plus, Curtea a subliniat că forța executivă a dreptului comunitar nu poate varia de la un stat membru la altul în funcție de legile interne ulterioare, în caz contrar existând riscul ca realizarea scopurilor Tratatului CEE să fie pusă în pericol, și nici nu poate da naștere unei discriminări pe motiv de cetățenie sau naționalitate, interzisă de acest tratat (Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 246).

49. Aceste caracteristici esențiale ale ordinii juridice a Uniunii și importanța respectării care îi este datorată au fost de altfel confirmate de ratificarea, fără rezerve, a tratatelor de modificare a Tratatului CEE și în special a Tratatului de la Lisabona. Astfel, cu ocazia adoptării acestui tratat, Conferința reprezentanților guvernelor statelor membre a ținut să amintească în mod expres, în Declarația nr. 17 cu privire la supremație, anexată la Actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat Tratatul de la Lisabona (JO 2012, C 326, p. 346), că, „în conformitate cu jurisprudența constantă a [Curtii], tratatele și legislația adoptată de Uniune pe baza tratatelor au prioritate în raport cu dreptul statelor membre, în condițiile prevăzute de [această jurisprudență]” (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 248).

50. După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Curtea a confirmat în mod constant jurisprudența anterioară referitoare la principiul supremației dreptului Uniunii, principiu care impune tuturor autorităților statelor membre să dea efect deplin diferitelor norme ale Uniunii, dreptul statelor membre neputând aduce atingere efectului recunoscut acestor diferite norme pe teritoriul statelor menționate (Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 250, precum și jurisprudența citată).

51. Din această jurisprudență rezultă că, în temeiul principiului supremației dreptului Uniunii, invocarea de către un stat membru a unor dispoziții de drept național, fie ele și de natură constituțională, nu poate

aduce atingere unității și eficacității dreptului Uniunii. Într-adevăr, conform unei jurisprudențe consacrate, efectele asociate principiului supremației dreptului Uniunii se impun tuturor organelor unui stat membru, fără în special ca dispozițiile interne, inclusiv de ordin constituțional, să poată împiedica acest lucru (Hotărârea din 17 decembrie 1970, *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, EU:C:1970:114, pct. 3, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 251).

52. Astfel, având în vedere că Curtea deține o competență exclusivă pentru a furniza interpretarea definitivă a dreptului Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 septembrie 2021, *Republica Moldova*, C-741/19, EU:C:2021:655, pct. 45), ei îi revine, în exercitarea acestei competențe, sarcina de a preciza întinderea principiului supremației dreptului Uniunii în raport cu dispozițiile relevante ale acestui drept, astfel încât această întindere nu poate depinde nici de interpretarea unor dispoziții ale dreptului național, nici de interpretarea unor dispoziții ale dreptului Uniunii reținută de o instanță națională care nu corespunde interpretării Curții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 254).

53. În această privință, trebuie amintit mai ales că principiul supremației dreptului Uniunii impune instanței naționale însărcinate cu aplicarea, în cadrul competenței proprii, a dispozițiilor dreptului Uniunii obligația, în cazul în care nu poate să procedeze la o interpretare a reglementării naționale care să fie conformă cu cerințele dreptului Uniunii, să asigure efectul deplin al cerințelor acestui drept în litigiul cu care este sesizată, lăsând neaplicată, dacă este necesar, din oficiu, orice reglementare sau practică națională, chiar și ulterioară, care este contrară unei dispoziții de drept al Uniunii care are efect direct, fără a trebui să solicite sau să aștepte eliminarea prealabilă a acestei reglementări sau practici naționale pe cale legislativă sau prin orice alt procedeu constituțional (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 martie 1978, *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, pct. 24, Hotărârea din 24 iunie 2019, *Popławski*, C-573/17, EU:C:2019:530, pct. 61 și 62, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 252).

54. Astfel cum s-a amintit la pct. 39 din prezenta hotărâre, respectarea acestei obligații de a aplica integral orice dispoziție de drept al Uniunii care are efect direct trebuie considerată ca fiind indispensabilă pentru a garanta deplina aplicare a dreptului Uniunii în toate statele membre, astfel cum impune art. 19 alin. (1) TUE.

55. Respectarea obligației menționate este necesară și pentru a se asigura respectarea egalității statelor membre în raport cu tratatele, care exclude posibilitatea ca o măsură unilaterală, indiferent de natura acesteia, să prevaleze împotriva ordinii juridice a Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 249), și constituie o expresie a principiului cooperării loiale enunțat la art. 4 alin. (3) TUE, care impune să fie lăsată neaplicată orice dispoziție eventual contrară a legislației naționale, indiferent dacă aceasta este anterioară sau ulterioară normei dreptului Uniunii care are efect direct (a se vedea în acest sens Hotărârea din 8 septembrie 2010, *Winner Wetten*, C-409/06, EU:C:2010:503, pct. 55, și Hotărârea din 21 ianuarie 2021, *Whiteland Import Export*, C-308/19, EU:C:2021:47, pct. 31).

56. În speță, pentru a se pronunța cu privire la cauza principală, instanța de trimitere consideră că trebuie să aprecieze compatibilitatea legislației naționale prin care a fost înființată SIIJ cu art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE și cu obiectivele de referință specifice în materie de reformă a sistemului judiciar și de luptă împotriva corupției enunțate în anexa la Decizia nr. 2006/928.

57. În aceste condiții, trebuie amintit, pe de o parte, că Curtea a avut deja ocazia să statueze că o astfel de legislație națională intră în domeniul de aplicare al Deciziei 2006/928 și că ea trebuie, în consecință, să respecte cerințele care decurg din dreptul Uniunii, în special din art. 2 și din art. 19 alin. (1) TUE (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 mai 2021, *Asociația „Forumul judecătorilor din România” și alții*, C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 și C-397/19, EU:C:2021:393, pct. 183 și 184).

58. Pe de altă parte, atât art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE, cât și obiectivele menționate la pct. 56 din prezenta hotărâre sunt formulate în termeni clari și preciși și nu sunt însoțite de nicio condiție, astfel încât ele au efect direct (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 mai 2021, *Asociația „Forumul judecătorilor din România” și alții*, C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 și C-397/19, EU:C:2021:393, pct. 249 și 250, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 253).

59. Rezultă că, în cazul imposibilității de a proceda la o interpretare conformă a dispozițiilor naționale cu dispoziția menționată sau cu obiectivele menționate, instanțele de drept comun române trebuie să înlăture, din oficiu, aceste dispoziții naționale.

60. În această privință, se impune, desigur, să se arate că, în temeiul cadrului juridic național pertinent, astfel cum este descris de instanța de trimitere, aceste instanțe de drept comun sunt, în principiu, competente să aprecieze compatibilitatea cu aceste norme de drept al Uniunii a unor dispoziții legislative românești fără a trebui să sesizeze curtea constituțională națională cu o cerere în acest scop.

61. Din decizia de trimitere reiese însă că aceste instanțe de drept comun sunt private de această competență atunci când curtea constituțională națională a statuat că dispozițiile legislative în cauză sunt conforme cu o dispoziție constituțională națională care prevede supremația dreptului Uniunii, întrucât instanțele menționate sunt obligate să se conformeze respectivei hotărâri a acestei curți constituționale.

62. În acest context, trebuie amintit că puterea de a face, chiar în momentul aplicării dreptului Uniunii, tot ceea ce este necesar pentru a înlătura o reglementare sau o practică națională care constituie eventual un obstacol în calea eficienței depline a normelor cu efect direct ale acestui drept face parte integrantă din atribuțiile de instanță a Uniunii care îi revin instanței naționale însărcinate cu aplicarea, în cadrul competenței sale, a acestor norme, așa încât exercitarea acestei puteri constituie o garanție inerentă independenței judecătorilor care decurge din art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 257).

63. Astfel, ar fi incompatibilă cu cerințele inerente înseși naturii dreptului Uniunii orice reglementare sau practică națională care ar avea ca efect diminuarea eficacității dreptului respectiv prin faptul de a refuza instanței competente să îl aplice prerogativa de a face, chiar în momentul acestei aplicări, tot ceea ce este necesar pentru a înlătura o dispoziție sau o practică națională care ar constitui eventual un obstacol în calea eficacității depline a normelor Uniunii care au efect direct (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 martie 1978, *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, pct. 22, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 258). Aceasta ar fi situația dacă, în ipoteza unui conflict între o dispoziție de drept al Uniunii și o lege națională, soluționarea acestui conflict ar fi rezervată unei autorități, alta decât instanța chemată să asigure aplicarea dreptului Uniunii, învestită cu o putere de apreciere proprie (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 martie 1978, *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, pct. 23, precum și Hotărârea din 22 iunie 2010, *Melki și Abdeli*, C-188/10 și C-189/10, EU:C:2010:363, pct. 44).

64. În plus, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, mecanismul trimerii preliminar instituit prin art. 267 TFUE are ca scop să asigure, în toate situațiile, dreptului Uniunii același efect în toate statele membre și să prevină astfel apariția unor divergențe în interpretarea acestui drept pe care instanțele naționale trebuie să îl aplice și urmărește să asigure această aplicare. În acest sens, art. menționat oferă instanței naționale un mijloc de a elimina dificultățile pe care le-ar putea genera cerința de a da dreptului Uniunii efecte depline în cadrul sistemelor jurisdicționale ale statelor membre. Astfel, instanțele naționale au cea mai largă posibilitate și chiar obligația de a sesiza Curtea dacă consideră că o cauză pendinte în fața lor ridică chestiuni care implică o interpretare sau o apreciere a validității dispozițiilor dreptului Uniunii care necesită o decizie din partea lor [Hotărârea din 16 decembrie 2021, *AB și alții (Revocarea unei amnistii)*, C-203/20, EU:C:2021:1016, pct. 49, precum și jurisprudența citată].

65. În consecință, eficacitatea cooperării dintre Curte și instanțele naționale instituite prin mecanismul trimerii preliminar și, prin urmare, a dreptului Uniunii ar fi compromisă dacă rezultatul unei excepții de neconstituționalitate în fața curții constituționale a unui stat membru ar putea avea ca efect să descurajeze instanța națională, sesizată cu un litigiu guvernat de acest drept, să utilizeze posibilitatea sau, după caz, să își îndeplinească obligația, rezultată din art. 267 TFUE, de a adresa Curții întrebările privind interpretarea sau validitatea unor acte ale dreptului menționat, pentru a-i permite să statueze dacă o normă națională este sau nu compatibilă cu acesta [a se vedea în acest sens Hotărârea din 22 iunie 2010, *Melki și Abdeli*, C-188/10 și C-189/10, EU:C:2010:363, pct. 45, Hotărârea din 5 iulie 2016, *Ognyanov*, C-614/14, EU:C:2016:514, pct. 25, precum și Hotărârea din 23 noiembrie 2021, *IS (Nelegalitatea ordonanței de trimitere)*, C-564/19, EU:C:2021:949, pct. 73].

66. Or, în ipoteza în care curtea constituțională a unui stat membru a statuat că anumite dispoziții legislative sunt conforme cu o dispoziție constituțională națională care prevede supremația dreptului Uniunii, o normă sau o practică națională precum cea descrisă la pct. 61 din prezenta hotărâre ar constitui un obstacol în calea deplinei eficacități a normelor de drept al Uniunii în cauză, în măsura în care ar împiedica instanța de drept comun chemată să asigure aplicarea dreptului Uniunii să aprecieze ea însăși compatibilitatea acestor dispoziții legislative cu acest drept.

67. Aplicarea unei astfel de norme sau a unei astfel de practici naționale ar aduce de asemenea atingere eficacității cooperării dintre Curte și instanțele naționale instituite prin mecanismul trimerii preliminar,

descurajând instanța de drept comun chemată să soluționeze litigiul să sesizeze Curtea cu o cerere preliminară, iar aceasta pentru a se conforma deciziilor curții constituționale a statului membru în cauză.

68. Constatările enunțate la punctele precedente se impun cu atât mai mult într-o situație precum cea avută în vedere de instanța de trimitere, în care o decizie a curții constituționale a statului membru în cauză refuză să dea curs unei hotărâri pronunțate cu titlu preliminar de Curte, întemeindu-se printre altele pe identitatea constituțională a statului membru în cauză și pe considerația potrivit căreia Curtea și-ar fi depășit competența.

69. În această privință, este, desigur, necesar să se arate că, în temeiul art. 4 alin. (2) TUE, Curtea poate fi chemată să verifice dacă o obligație de drept al Uniunii nu încalcă identitatea națională a unui stat membru (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 iulie 2014, *Torresi*, C-58/13 și C-59/13, EU:C:2014:2088, pct. 58, și Hotărârea din 5 iunie 2018, *Coman și alții*, C-673/16, EU:C:2018:385, pct. 46).

70. În schimb, această dispoziție nu are nici ca obiect, nici ca efect să autorizeze o curte constituțională a unui stat membru ca, ignorând obligațiile care decurg printre altele din art. 4 alin. (2) și (3), precum și din art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE și care îi incumbă acesteia, să înlăture aplicarea unei norme de drept al Uniunii, pentru motivul că această normă ar încălca identitatea națională a statului membru în cauză, astfel cum este definită de curtea constituțională națională.

71. Dacă o curte constituțională a unui stat membru consideră că o dispoziție de drept derivat al Uniunii, astfel cum a fost interpretată de Curte, încalcă obligația de a respecta identitatea națională a acestui stat membru, acea curte constituțională trebuie să suspende judecarea cauzei și să sesizeze Curtea cu o cerere de decizie preliminară în temeiul art. 267 TFUE pentru aprecierea validității acestei dispoziții în lumina art. 4 alin. (2) TUE, Curtea fiind singura competentă să constate nevaliditatea unui act al Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 22 octombrie 1987, *Foto-Frost*, 314/85, EU:C:1987:452, pct. 20, precum și Hotărârea din 3 octombrie 2013, *Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Parlamentul și Consiliul*, C-583/11 P, EU:C:2013:625, pct. 96).

72. În plus, din moment ce, astfel cum s-a amintit la pct. 52 din prezenta hotărâre, Curtea deține o competență exclusivă pentru a furniza interpretarea definitivă a dreptului Uniunii, curtea constituțională a unui stat membru nu poate, pe baza propriei interpretări a unor dispoziții de drept al Uniunii, inclusiv a art. 267 TFUE, să statueze în mod valabil că Curtea a pronunțat o hotărâre care depășește sfera sa de competență și, prin urmare, să refuze să dea curs unei hotărâri pronunțate cu titlu preliminar de Curte.

73. În această privință, trebuie subliniat că procedura trimiterii preliminare prevăzută la art. 267 TFUE, care constituie cheia de boltă a sistemului jurisdicțional stabilit de tratate, instituie un dialog de la instanță la instanță între Curte și instanțele statelor membre, având drept scop asigurarea unității de interpretare a dreptului Uniunii, permițând astfel asigurarea coerenței acestuia, a efectului său deplin și a autonomiei sale, precum și, în ultimă instanță, a caracterului propriu al dreptului instituit de tratate [a se vedea în acest sens Avizul 2/13 (Aderarea Uniunii la CEDO) din 18 decembrie 2014, EU:C:2014:2454, pct. 176, precum și Hotărârea din 6 octombrie 2021, *Consorzio Italian Management și Catania Multiservizi*, C-561/19, EU:C:2021:799, pct. 27].

74. O hotărâre pronunțată în cadrul acestei proceduri este obligatorie pentru instanța națională în ceea ce privește interpretarea dreptului Uniunii pentru soluționarea litigiului cu care este sesizată (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 februarie 1977, *Benedetti*, 52/76, EU:C:1977:16, pct. 26, precum și Hotărârea din 11 decembrie 2018, *Weiss și alții*, C-493/17, EU:C:2018:1000, pct. 19).

75. Instanța națională care a exercitat posibilitatea conferită de art. 267 al doilea paragraf TFUE trebuie, așadar, dacă este cazul, să înlăture aprecierile unei instanțe naționale superioare dacă consideră, având în vedere interpretarea dată de Curte, că acestea nu sunt conforme cu dreptul Uniunii, lăsând, eventual, neaplicată norma națională care o obligă să se conformeze deciziilor acestei instanțe superioare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 octombrie 2010, *Elchinov*, C-173/09, EU:C:2010:581, pct. 30 și 31).

76. Din jurisprudența Curții rezultă că această soluție se aplică și atunci când o instanță de drept comun este ținută, în temeiul unei norme naționale de procedură, de o decizie a unei curți constituționale naționale pe care o consideră contrară dreptului Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 ianuarie 2013, *Križan și alții*, C-416/10, EU:C:2013:8, pct. 71).

77. În plus, din moment ce interpretarea pe care Curtea o dă unei norme de drept al Uniunii în exercitarea competenței pe care i-o conferă art. 267 TFUE lămurește și precizează, atunci când este necesar, semnificația și domeniul de aplicare ale acestei norme așa cum trebuie sau cum ar fi trebuit să fie înțeleasă și aplicată de la momentul intrării sale în vigoare [a se vedea în acest sens Hotărârea din 27 martie 1980, *Denkavit italiana*, 61/79, EU:C:1980:100, pct. 16, și Hotărârea din 18 noiembrie 2021, *État belge* (Cursuri de pregătire a piloților), C-413/20, EU:C:2021:938, pct. 53], se impune să se considere că o instanță de drept comun este ținută, în vederea asigurării deplinei eficacități a

normelor de drept al Uniunii, să înlăture, într-un litigiu cu care este sesizată, aprecierile unei curți constituționale naționale care refuză să dea curs unei hotărâri pronunțate cu titlu preliminar de Curte, chiar și atunci când această hotărâre nu rezultă dintr-o cerere de decizie preliminară introdusă, în legătură cu acest litigiu, de această instanță de drept comun.

78. Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE coroborat cu art. 2 și cu art. 4 alin. (2) și (3) TUE, cu art. 267 TFUE, precum și cu principiul supremației dreptului Uniunii trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări sau unei practici naționale în virtutea căreia instanțele de drept comun ale unui stat membru nu au abilitatea să examineze compatibilitatea cu dreptul Uniunii a unei legislații naționale pe care curtea constituțională a acestui stat membru a constatat-o ca fiind conformă cu o dispoziție constituțională națională care impune respectarea principiului supremației dreptului Uniunii.

Cu privire la a doua și la a treia întrebare

79. Prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE coroborat cu art. 2 TUE și cu art. 47 din cartă trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări sau unei practici naționale care permite angajarea răspunderii disciplinare a unui judecător național pentru motivul că aceasta a aplicat dreptul Uniunii, astfel cum a fost interpretat de Curte, îndepărtându-se de o jurisprudență a curții constituționale a statului membru în cauză incompatibilă cu principiul supremației dreptului Uniunii.

80. Cu titlu introductiv, trebuie amintit că art. 47 din cartă nu este, ca atare, aplicabil în cauza principală, astfel cum s-a arătat la pct. 36 din prezenta hotărâre.

81. După cum s-a amintit la pct. 41 din prezenta hotărâre, art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE impune prezervarea independenței și a imparțialității autorităților care pot fi chemate să se pronunțe asupra unor chestiuni legate de aplicarea sau de interpretarea dreptului Uniunii.

82. Aceste garanții de independență și de imparțialitate impuse în temeiul dreptului Uniunii postulează existența unor norme care să permită înlăturarea oricărei îndoieli legitime, în percepția justițiabililor, referitoare la impenetrabilitatea autorității în cauză în raport cu elemente exterioare și la neutralitatea sa în raport cu interesele care se înfruntă (Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 225, precum și jurisprudența citată).

83. În ceea ce privește, mai precis, răspunderea disciplinară la care riscă să se expună judecătorii de drept comun, potrivit reglementării naționale în discuție, în ipoteza nerespectării deciziilor curții constituționale naționale, este adevărat că salvagardarea independenței instanțelor nu poate avea printre altele drept consecință excluderea totală a posibilității ca răspunderea disciplinară a unui judecător să fie angajată, în anumite cazuri cu totul excepționale, ca urmare a hotărârilor judecătorești adoptate de acesta. Astfel, este evident că o asemenea cerință de independență nu are scopul de a cauționa eventuale comportamente grave și total impardonabile din partea judecătorilor, care ar consta, de exemplu, în încălcarea deliberată și cu rea-credință sau dintr-o neglijență deosebit de gravă și de grosieră a normelor de drept național și de drept al Uniunii a căror respectare trebuie să o asigure sau în căderea în arbitrarul ori în denegare de dreptate, în condițiile în care ei sunt chemați, în calitate de deținători ai funcției de a judeca, să se pronunțe asupra litigiilor cu care sunt sesizați de către justițiabili [Hotărârea din 15 iulie 2021, *Comisia/Polonia* (Regimul disciplinar al judecătorilor), C-791/19, EU:C:2021:596, pct. 137, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 238].

84. În schimb, este esențial, pentru a prezerva independența instanțelor și pentru a evita astfel ca regimul disciplinar să poată fi deturnat de la scopurile sale legitime și utilizat pentru controlul politic al hotărârilor judecătorești sau pentru a exercita presiuni asupra judecătorilor, ca faptul că o hotărâre judecătorească conține o eventuală eroare în interpretarea și aplicarea normelor de drept național și de drept al Uniunii sau în aprecierea faptelor și în evaluarea probelor să nu poată conduce în sine la angajarea răspunderii disciplinare a judecătorului în cauză [Hotărârea din 15 iulie 2021, *Comisia/Polonia* (Regimul disciplinar al judecătorilor), C-791/19, EU:C:2021:596, pct. 138, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 239].

85. Constituie, pe de altă parte, o garanție inerentă independenței judecătorilor naționali faptul ca aceștia să nu fie expuși unor proceduri sau unor sancțiuni disciplinare pentru că au exercitat opțiunea de a sesiza Curtea în temeiul art. 267 TFUE, opțiune care ține de competența lor exclusivă (Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 227, precum și jurisprudența citată).

86. În consecință, angajarea răspunderii disciplinare a unui judecător pentru o hotărâre judecătorească trebuie să fie limitată la cazuri cu totul

excepționale, cum sunt cele menționate la pct. 83 din prezenta hotărâre, și să fie încadrată în această privință de criterii obiective și verificabile, referitoare la imperative legate de buna administrare a justiției, precum și de garanții care urmăresc evitarea oricărui risc de presiuni externe asupra conținutului hotărârilor judecătorești și care permit înlăturarea astfel, în percepția justițiabililor, a oricărei îndoieli legitime cu privire la impenetrabilitatea judecătorilor în cauză și la neutralitatea acestora în raport cu interesele care se înfruntă [Hotărârea din 15 iulie 2021, *Comisia/Polonia* (Regimul disciplinar al judecătorilor), C-791/19, EU:C:2021:596, pct. 139, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 240].

87. Rezultă că art. 2 și art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE trebuie interpretate în sensul că se opun unei reglementări sau unei practici naționale care permite angajarea răspunderii disciplinare a unui judecător național pentru orice nerespectare a deciziilor curții constituționale naționale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 242).

88. Având în vedere răspunsul dat la prima întrebare, atingerea adusă independenței judecătorilor naționali pe care o implică o astfel de reglementare sau o astfel de practică națională ar fi de asemenea incompatibilă cu principiile egalității dintre statele membre și cooperării loiale dintre Uniune și statele membre, recunoscute prin art. 4 alin. (2) și (3) TUE, cu art. 267 TFUE, precum și cu principiul supremației dreptului Uniunii atunci când angajarea răspunderii disciplinare a unui judecător național este motivată de împrejurarea că acesta ar fi înlăturat aplicarea unei decizii a curții constituționale a statului membru în cauză prin care aceasta a refuzat să dea curs unei hotărâri preliminare a Curții.

89. Această interpretare se impune cu atât mai mult cu cât o asemenea angajare a răspunderii disciplinare a unui judecător național este de natură să amplifice caracterul prejudiciabil la adresa exigențelor dreptului Uniunii al unei reglementări naționale în virtutea căreia instanțele de drept comun ale unui stat membru nu au abilitatea să examineze compatibilitatea cu dreptul Uniunii a unei legislații naționale pe care curtea constituțională a acestui stat membru, refuzând să dea curs unei hotărâri preliminare pronunțate de Curte, a considerat-o conformă cu o dispoziție constituțională națională care prevede supremația dreptului Uniunii (a se vedea prin analogie Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții*, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034, pct. 259).

90. În plus, deși guvernul român a indicat în cadrul ședinței că nu a fost pronunțată nicio sancțiune în temeiul dispoziției legislative naționale la care se referă a doua și a treia întrebare, trebuie amintit că simpla perspectivă a inițierii unei cercetări disciplinare este în sine susceptibilă să exercite o presiune asupra celor care au sarcina de a judeca (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 mai 2021, *Asociația „Forumul judecătorilor din România” și alții*, C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 și C-397/19, EU:C:2021:393, pct. 199).

91. Or, din indicațiile care figurează în decizia de trimitere nu reiese că răspunderea judecătorilor naționali de drept comun ca urmare a nerespectării deciziilor Curții Constituționale, prevăzută la art. 99 lit. ș) din Legea nr. 303/2004, este supusă unor condiții care să permită să se garanteze limitarea acesteia la cazurile cu totul excepționale menționate la pct. 83 din prezenta hotărâre, astfel cum impune, după cum s-a amintit la pct. 84 și 86 din prezenta hotărâre, art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE.

92. De altfel, trebuie arătat că, la pct. 241 din Hotărârea din 21 decembrie 2021, *Euro Box Promotion și alții* (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, EU:C:2021:1034), Curtea a putut constata deja că din cererile de decizie preliminară din cauzele în care s-a pronunțat acea hotărâre nu reieșea că această răspundere era limitată la asemenea cazuri.

93. Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a doua și la a treia întrebare că art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE coroborat cu art. 2 și cu art. 4 alin. (2) și (3) TUE, cu art. 267 TFUE, precum și cu principiul supremației dreptului Uniunii trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări sau unei practici naționale care permite angajarea răspunderii disciplinare a unui judecător național pentru motivul că aceasta a aplicat dreptul Uniunii, astfel cum a fost interpretat de Curte, îndepărtându-se de o jurisprudență a curții constituționale a statului membru în cauză incompatibilă cu principiul supremației dreptului Uniunii.

(...)

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

1) Art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE coroborat cu art. 2 și cu art. 4 alin. (2) și (3) TUE, cu art. 267 TFUE, precum și cu principiul supremației dreptului Uniunii trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări sau unei practici naționale în virtutea căreia instanțele de drept comun ale unui stat membru nu au abilitatea să examineze compatibilitatea cu dreptul Uniunii a unei legislații naționale pe care

curtea constituțională a acestui stat membru a constatat-o ca fiind conformă cu o dispoziție constituțională națională care impune respectarea principiului supremației dreptului Uniunii.

2) Art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE coroborat cu art. 2 și cu art. 4 alin. (2) și (3) TUE, cu art. 267 TFUE, precum și cu principiul supremației dreptului Uniunii trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări sau unei practici naționale care permite angajarea răspunderii disciplinare a unui judecător național pentru motivul că aceasta a aplicat dreptul Uniunii, astfel cum a fost interpretat de Curte, îndepărtându-se de o jurisprudență a curții constituționale a statului membru în cauză incompatibilă cu principiul supremației dreptului Uniunii”.

3.5. Privire finală de ansamblu și perspective

Reperetele pe care am încercat să le redăm relevă faptul că recente deciziile ce au tulburat foarte mult în spațiul public nu sunt, în totalitate, elemente de noutate. Această constatare nu este însă menită nici să liniștească și nici să încurajeze întrucât turbulențele respective sunt de natură să demonstreze probleme mai profunde. Astfel, în pofida unui dialog susținut pe multiplele planuri pe care le-am arătat, și chiar dacă avem un „cor” armonios în diverse momente, justiția europeană reprezintă încă un cor pe mai multe voci, și mai multe viteze (dacă avem în vedere diferențele între instanțele judecătorești și cele constituționale). Aceste „voci” nu ar trebui însă să distoneze pentru ca armonia să fie păstrată. Într-o ordine juridică ce se caracterizează printr-un grad din ce în ce mai mare de autonomizare, aceste turbulențe generează insecuritate juridică.

Fără îndoială că trimiterile preliminare, soluțiile CJUE și aplicarea lor în plan național, reuniunile internaționale, diversele rețele de colaborare între judecători^[1], întâlnirile anuale organizate de CJUE cu reprezentanții instanțelor din statele membre, conferințele și congresele internaționale ale structurilor asociative ale curților constituționale și Comisiei de la Veneția sunt tot atâtea exerciții de dialog, repetiții pentru un „cor” armonios. Aceste mecanisme de dialog trebuie perfecționate și susținute prin acțiunea concertată a autorităților legislative și executive de la ambele niveluri – național și supranațional.

[1] Dezvoltate atât în cadrul CJUE cât și al CEDO.